

סימן ה

כללי יסוד בענייני בישול בשבת

ראשי פרקים:

- א. כללי יסוד
- ב. שתי גזרות עיקריות בהלכות בישול
- ג. האם מותר להשהות סיר על אש מגולה?
- ד. להשהות על אש מכוסה?
- ה. להשהות אוכל מבושל ע"ג פלטה בשבת
- ו. להחזיר סיר, שהסירו אותו בשבת, לפלטה
- ז. להניח אוכל לחימום על גבי רדיאטור
- ח. שימוש בתנור אפיה חשמלי בשבת

א. כללי יסוד

1. הגדרת מלאכת בישול היא הכשרת או השבחת דברי מאכל, בין בבישול, בין באפייה ובין בצלייה.
2. הבישול הופך את המאכל לבעל מעמד חדש, ולכן מעיקר הדין אין איסור לחמם מאכל מבושל שהתקרר, וכלל נקוט בדינו: "אין בישול אחר בישול".
3. אמנם כאשר המאכל אינו מבושל לגמרי, ישנו איסור תורה לעשות פעולה שתזוז את בישולו. לדוגמא: אסור להזיזו ממקום פחות חם למקום יותר חם ע"ג הפלטה, או לסגור את מכסה הסיר שבו הוא מונח (אף אם המכסה הוסר זה עתה).
4. הכלל "אין בישול אחר בישול" נאמר בדיעבד גם לגבי מאכל חצי מבושל או אפילו מבושל שלישי בישול ("מבושל כמאכל בן דורסאי").
5. לגבי תבשיל נוזלי שהתבשל והתקרר -

נחלקו הראשונים: לדעת הרמב"ם והרשב"א גם לגביו חל הכלל ש"אין בישול אחר בישול"; ולדעת רש"י והרא"ש רק במוצק שייך כלל זה, אבל בנוזל שהתקרר אבד רושם הבישול וחימומו הוא בישולו.

השו"ע פוסק כרש"י והרא"ש ומחלק בין מוצק לנוזל, אך הרמ"א פוסק דעה אמצעית - שנוזל שהתקרר לגמרי אסור לבשלו בשנית, אך כל זמן שנשארה בו קצת חמימות אין איסור לחממו ולבשלו מחדש.

6. חום מינימלי המסוגל לבשל הוא "יד סולדת" ויש מחלוקת בהגדרתו באחרונים: י"א 71 מעלות (אג"מ ח"ד, עמוד ג') וי"א 45 מעלות (הרש"ז אורבך, הובא בשש"כ). כיוון שזהו ספק בענייני דאורייתא צריך להחמיר. [יש לציין, שהר"מ פיינשטיין לא כתב מהי הטמפרטורה המינימלית שבה המאכל מתבשל, אלא רק את הטמפרטורה שממנה ומעלה בוודאי המאכל נחשב למבושל (ומותר ביבש לבשלו בשנית). ואף הרשז"א לא נקט ש-45 מעלות הוי ודאי מבושל, אלא שטמפרטורה זו ומטה בוודאי אינו יד סולדת. ואין כאן מחלוקת ממשית ביניהם].

ישנה הגדרה שלישית: אם יכול לשתותו בבת אחת - אינו יד סולדת (בן איש חי,

* סדרת שיעורים בהלכות בישול בשבת, שהועברה ביישובנו.

(ומדין תורה אין בו איסור בישול חוזר) על גבי מקום שרגילים לבשל בו ביום חול, משום שנראה כמבשל בשבת. ולקמן נבאר באיזה מצבים לא שייך גזירה זו וכיצד ניתן לחמם אוכל בשבת.

ג. האם מותר להשהות סיר על אש מגולה?

מעיקר הדין מותר בערב שבת להשהות על האש תבשיל שנתבשל כל צורכו והבישול רק הולך ופוגם את טעמו ("מצטמק ורע לו"), שהרי במקרה זה אין חשש שהאדם יבוא לחתות בגחלים ולהגביר את האש. אעפ"כ נהגו לכסות את האש גם במקרה זה.

ד. להשהות על אש מכוסה

1. בזמן חז"ל להשהות ע"ג גחלים הותר רק ע"י גריפת הגחלים או קטימתם, דהיינו כיסויים באפר, שמעשה זה יצר היכר וסימן לאדם כדי שלא יבוא לחתות בגחלים.

2. בכיריים של גז המצויים בימינו, אין גחלים ולכאורה אין חשש חיתוי, אך מכיוון שיש אפשרות לשנות את גובה הלהבה, חששו הפוסקים שמא אדם יבוא להגדיל או להקטין את האש בשבת, ויעבור על איסור הבערה או כיבוי. לכן חייבו הפוסקים לכסות את האש ע"י כיסוייה בטס מתכת (כעין קטימת הגחלים). ויש שהצריכו לכסות גם את הכפתורים, מפני שעל ידם מגבירים את האש, ומ"מ נראה שמספיק לכסותם בכיסוי כלשהו להיכר, כגון לעטוף הכפתורים בנייר כסף (אג"מ או"ח ח"א סי' צ"ג).

שנה ב', בא). אך אם לא יכול לשתותו בבת אחת, הווי יד סולדת. הגדרה זו אינה ברורה דיה והיא ניתנת לשיעורים, שכן אין בני אדם שווים בדבר זה.

7. תבשיל עם עצמות שהוא מבושל אך העצמות עדיין לא נגמר בישולן נחלקו בו אחרונים: יש הפוסקים שיש בו משום בישול (מנחת שלמה, סימן ר'), ויש פוסקים שאם אדם זה לא אוכל עצמות אין בו איסור בישול (אג"מ ח"ד, סי' ע"ו). ונראה שאם לא מתכוון לאכול העצמות הוא איסור דרבנן ולכן יש להקל, שכן ספק דרבנן לקולא.

8. תבשיל שרובו יבש ומיעוטו רוטב – אסור לחממו כי הרוטב הוא נוזל והרי הוא מבשלו (הגר"ע יוסף התיר, אך טעמו להיתר קשה, וכן פוסקים רוב האחרונים).

9. דבר שהוא יבש אך ע"י חימום יצא קצת נוזלים – כיוון שכשהניחו היה יבש מותר לחממו בשבת (חזו"א).

10. כלל יסודי בהלכה הוא, שכל דבר שמותר לפי דעה אחת, בדיעבד אינו אסור באכילה גם לדעה המחמירה.

ב. שתי גזירות עיקריות בהלכות בישול

1. חכמים הוסיפו על דין תורה ואסרו להניח דברים גם בערב שבת על גבי האש, שמא במהלך השבת האדם יראה שהמאכל לא מתבשל לשביעות רצונו ויבוא לחתות בגחלים ובכך יעבור על איסור הבערה וכיבוי, ולקמן נבאר כיצד שייך דין זה כיום.

2. כמו כן אסרו חכמים לעשות מלאכות בשבת כאשר בעיני המתבונן מן הצד הן עלולות להתפרש כאיסור. ולכן אסרו חכמים להניח מאכל, אף שהוא מבושל

ולא לבישול, מותר לכתחילה להניח על גבי פלטה בשבת, שכן לא שייך בזה חשש "מחזי כמבשל". ולדעתו הוא הדין להנחה ע"ג אש המכוסה בטס מתכת.

לדעת ה'שמירת שבת כהלכתה' אסור להניח על הפלטה באופן ישיר, אך מותר לעשות היכר, כגון שייתן צלחת הפוכה או רשת ברזל ועל גביהם יניח את המאכל. וזוהי הדעה היותר רווחת אך למקלים יש על מי לסמוך.

ז. החזרת סיר שהוסר מן הפלטה בשבת גם לדעה האוסרת להניח סיר על הפלטה משום גזירת "מיחזי כמבשל", כאשר הסיר שהיה ע"ג הפלטה מערב שבת והוסר ממנה בשבת, מותר להחזירו בתנאים מסוימים:

1. שהאש תהיה מכוסה (פלטת שבת, או אש מכוסה בטס מתכת).

2. שהסיר לא הונח ע"ג הקרקע מזמן הסרתו מהפלטה ועד השבתו אליה, כדי להדגיש שזו פעולת המשך של ההנחה מע"ש ולא הנחה חדשה. וכשהונח ע"ג שיש, יש להקל ולהחזיר.^א

3. שהתבשיל יהיה מבושל כל צרכו, שאל"כ הרי עובר בהחזרתו על איסור בישול בשבת.

ובתבשיל נוזלי צריך להקפיד שלא יתקרר בינתיים, כדעת הראשונים הסוברים שיש בישול אחר בישול בלח. לדעת השו"ע צריך שהתבשיל יהיה בחום שהיד סולדת בו, ולדעת הרמ"א מספיק שלא יתקרר לגמרי כך שחומו יורגש מעט.

חיילים החוזרים משמירה ורואים שהחזירו את סיר המרק ע"ג האש המכוסה או הפלטה, כיוון שמן הסתם הקדירה לא נצטננה לגמרי ולדעת הרמ"א לא הוי

ה. להשהות אוכל על פלטה שבת

1. בפלטה של שבת, מכיוון שאין אפשרות להגדיל או להקטין את עוצמת החום שלה, מעיקר הדין לא שייכת גזירת "שמא יחתה", ולכן מותר בערב שבת להניח כל דבר על הפלטה, גם אם הותחל בבישולו דקה לפני כניסת השבת.

2. מכל מקום, במקרה שהמאכל שהונח על הפלטה אינו מבושל, אסור לזרוז את בישולו ע"י כיסויו במכסה או בסמיכה, או להזיזו למקום חם יותר במרכז הפלטה. ולכן לכתחילה עדיף שכל המאכלים יהיו מבושלים לגמרי, כדי למנוע תקלות שבהן ייכשלו אנשים באיסור בישול בשבת (שמירת שבת כהלכתה פ"א ס"ג).

ו. נתינת אוכל מבושל ע"ג פלטה בשבת

1. כאמור, במאכל יבש המבושל כל צרכו מעיקר הדין אין בו איסור בישול, שהרי "אין בישול אחר בישול". מכל מקום אסרו חכמים להניחו על גבי כירה בשבת עצמה מפני שהרואה אינו יודע שמדובר במאכל מבושל ו"מיחזי כמבשל".

2. לגבי הנחת המאכל המבושל על גבי "פלטת שבת" נחלקו הפוסקים האם קיימת גזירה זו, וג' דעות בדבר:

דעת הרב יוסף קאפח זצ"ל שכיוון שבפועל חום הפלטה יכול לבשל (ואינו דומה לכירה קטומה שנתמעט חומה ואין בכוחה לבשל), לכן אין להניח עליו בשבת אוכל כלל, ולכן מותר להניח את המאכל רק על גבי סיר עם תבשיל המונח ע"ג הפלטה מערב שבת.

דעת הגר"ע יוסף שליט"א (בשם שו"ת 'ישכיל עבדי' לרב עובדיה הדאיה זצ"ל) שמכיוון שהפלטה מיועדת רק לחימום

א. הערת הגר"א נבצל שליט"א: צ"ע לענ"ד, ואדרבא, אצלינו אין דרך הנחה בחול ע"ג שיש.

אך גם לדעת המקלים – אם פתח את דלת התנור בטרם נסתיים הבישול לא יוכל

לסוגרו כי בכך מזרו את בישול המאכל.
 2. ברוב התנורים ישנו תרמוסטט המווסת את הטמפרטורה של התנור. בתנורים אלו ישנה בעיה בפתיחת התנור (בשעה שהתרמוסטט במצב מנותק), שהרי עם פתיחת הדלת נכנס אוויר קר לתנור וגורם לזירוז הפעלתו המחודשת (שש"כ). ויש שהתירו בכל זאת, שהרי אינו מתכוון להפעלה מחודשת (אג"מ). [כדי להימנע מספק, ראוי להשתמש בשעון שבת תקע, ולפתוח את התנור רק בשעה שהזרם מנותק. ובלאו הכי יש היום תנורים מודרניים, שכל פתיחת דלת גורמת בהם פעולה חשמלית, גם כשהתרמוסטט במצב חיבור, ובתנורים אלו בוודאי שאין עצה לפתוח את דלת התנור אלא ע"י שעון שבת].

אמנם בתנורים העובדים על חום קבוע בלא תרמוסטט, או שבורר התוכניות שלהם נמצא במצב "שבת", מותר לפתוח הדלת ולסגור (בתנאי שהתבשיל מבושל כל צרכו).

3. לעיל ראינו שלדעת רבים מן הפוסקים גם בזמן שמותר להחזיר תבשיל שהוסר מן האש המכוסה, צריך לעשות היכר נוסף משום "מיחזי כמבשל". והוא הדין לגבי תבשיל שהוצא מהתנור בשבת נראה שיש להקל בהחזרתו לתנור, ובלבד שיעשה היכר – שיכסה את הכפתורים ויניח את הסיר ע"ג משטח כיסוי נוסף (וכמובן שצריך להקפיד שבורר התוכניות יהיה במצב שבו רק גוף החימום התחתון המכוסה פעיל). [ואף שבתנורים המוזכרים

בישול – מותר להם לכתחילה לאכול מהמרק החם.

4. לדעת הרמ"א בנוסף לתנאים אלו יש להקפיד שדעתו של המוריד את הסיר מהפלטה תהיה להחזיר את הסיר למקומו מייד.

5. לדעת הרמ"א צריך שידו של המוריד את הסיר מהפלטה תמשיך לאחוז בקדירה, אך סעיפים 4-5 הם לכתחילה ובדיעבד הם אינם מעכבים.

בדיעבד, או בשעת צורך גדול (כגון שיהיה אוכל חם לחיילים), גם אם לא הקפידו על כל התנאים הנ"ל מותר להחזיר לפלטה או לאש המכוסה בתנאי שהנוזל שבסיר לא התקרר לגמרי.

ח. הנחת אוכל לחימום על גבי רדיאטור מאכל יבש ומבושל, שאין בו חשש לאיסור בישול, מותר להניחו לכתחילה ע"ג רדיאטור בשבת כדי שיתחמם, שהרי לא שייך לחשוש משום "מיחזי כמבשל" בהנחה על דבר שאין רגילים לבשל בו במשך השבוע.

ט. שימוש בתנור אפייה חשמלי בשבת
 1. לעיל הזכרנו שחז"ל אסרו להשהות מערב שבת תבשיל שאינו מבושל על גבי כירה, מחשש שמא יחתה בגחלים, אא"כ גרפה או קטמה. הגריפה והקטימה מצננים מעט את הכירה ובכך נוצר היכר שמונע מלשכוח ולחתות בגחלים. לגבי תנור אפייה, מכיוון שלא מוסיפים לגופי החימום שבו כיסוי נוסף כדי למעט את חומם, דינו כאינו גרוף וקטום, ולכן לא יניח בתוך תנור בע"ש דברים שעדיין לא התבשלו. ויש שהקלו בהיכר שנעשה ע"י כיסוי הכפתורים (מנוחת אהבה ח"א ג' ז'),

משתמשים בה רק בשבת עצמה (ושמה יעיד עליה - 'פלטת שבת'), אך בתנור המיועד לאפייה ולבישול אין להקל בכך משום "מיחזי כמבשל".

5. כשאין בנמצא פלטה או אש מכוסה, ואין כל דרך לחמם אוכל מבושל בשבת אלא ע"י תנור אפייה רגיל, ניתן להניח בתוך תנור בתנאי שדלת התנור תישאר פתוחה ובאופן כזה אין חשש ל"מיחזי כמבשל" (וכך הורה לי הרה"ג יעקב אריאל שליט"א). אך ניתן לסמוך על כך רק לצורך גדול מאוד, כגון שלא יהיה לו אוכל חם לשבת כלל.

בגמ' היה אסור לעשות כן, בתנורים שלנו יש להקל, שהרי ייעודם הוא גם לחימום ואין כאן ממש "מיחזי כמבשל"; בניגוד לתנורים שלהם שייעודם היה רק לבישול, ולחימום היו מניחים ע"ג התנור ולא בתוכו].

4. אבל לכל הדעות אסור לקחת תבשיל קר (שניצל, בורקס וכדו') ולהניחו בתוך התנור הדולק משום גזירת "מיחזי כמבשל". ואף שב'פלטת שבת' יש המתירים לעשות כן (ויש המחייבים לעשות היכר) - אין להשוות את דין התנור לדין הפלטה, שהרי הפלטה אינה מיועדת לבישול כלל אלא רק לחימום, ובד"כ